

การอภิปรายอิทธิพลของศิลปิน เติ้งพันบ้านล้านนาที่มีต่อสังคมล้านนา

การศึกษาวิจัย เรื่องศิลปิน เติ้งพันบ้านล้านนา บทสะท้อนภูมิปัญญาชาวบ้าน และการเปลี่ยนแปลงนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดคตินิยมวิทยา หรือคติชาวบ้านเป็นแนวคิดหลักในการศึกษา โดยกำหนดให้คำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมืองของล้านนา เป็นคติชาวบ้านของล้านนา ทั้งนี้ในการอภิปรายอิทธิพลของศิลปิน เติ้งพันบ้านล้านนาที่มีต่อสังคมล้านนา คณะผู้วิจัยจึงได้นำ หน้าที่ของศิลปิน เติ้งพันบ้านในฐานะของคติชาวบ้าน¹ มาอภิปรายดังนี้

1. ศิลปิน เติ้งพันบ้านมีอิทธิพลในการให้ความบันเทิงแก่ประชาชน ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนที่ต้องทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพ และต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดความเครียด ศิลปิน เติ้ง เป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยผ่อนคลายและกล่อมเกลาคจิตใจให้ราบเรียบ และเนื่องจากการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพและการต้องเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวัน ทำให้ศิลปิน เติ้งพันบ้านที่ถูกสร้างโดยประชาชน เป็นศิลปะที่สะท้อนรูปแบบและวิธีการทำมาหาเลี้ยงชีพ รวมทั้งสะท้อนสภาพของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ด้วย หรือมี ๆ กับทั้งงานศิลปะที่ประชาชนสร้างขึ้นมานั้น ก็สร้างควมบันเทิงแก่ประชาชน

คำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง เป็นความบันเทิงที่ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตและสภาพสังคมของล้านนา เป็นศิลปิน เติ้งที่ดำเนินบทบาทหน้าที่ในสังคมและยังปรับเปลี่ยนรูปแบบ เนื้อหาและกระบวนการนำเสนอความบันเทิงเปลี่ยนแปลงของสังคม หน้าที่ด้านการให้ความบันเทิงของคำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง เป็นหน้าที่ที่แสดงอิทธิพลของศิลปิน เติ้งที่มีต่อชีวิตของผู้นั้นในสังคมล้านนาอย่างค่อนข้างชัดเจน จากการศึกษาคณะผู้วิจัยพบว่าศิลปินด้านคำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง มีความสุขที่ได้สร้างสรรค์งานศิลปะที่ตนเองรัก และนำผลผลิตทางด้านศิลปะที่ตนสร้างสรรค์ขึ้นนั้นไปใช้ให้ความบันเทิงในเทศกาลตามประเพณีต่าง ๆ ซึ่งในขณะเดียวกันศิลปิน เติ้งก็ยังสามารถให้ความบันเทิงแก่ผู้ที่ไปร่วมงานประเพณีนั้นด้วย

---

¹ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. มาบุงยวิทย์กับการศึกษาคติชาวบ้าน. (กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 99-110.

อิทธิพลของศิลปินแห่งชาติบ้านในด้านการให้ความบันเทิงทั้ง แต่ผู้ผลิตงานศิลปะและผู้เสพงานศิลปะนี้ มีอิทธิพลในการช่วยผ่อนคลายความเครียด และความทุกข์ที่เกิดจากภาวะกิจการงานประจำวันของผู้คน

ในการเก็บข้อมูลของคณะผู้วิจัย ตามท้องถิ่นต่าง ๆ แถบชนบทของเชียงใหม่ วิทยุขนาดเล็กที่ใช้แบตเตอรี่ เป็นสื่อที่มีบทบาทในการให้ความบันเทิงมาก หม่อมสาวที่ทำงานในไร่หรือโรงงานขนาดเล็ก เช่น โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า โรงงานแกะสลักไม้ โรงงานเครื่องปั้นดินเผา จะรับฟังรายการบันเทิงโดยเฉพาะเพลงพื้นเมืองจากวิทยุ ขณะที่ผู้อาวุโสในท้องถิ่นจะทำงานฝีมือเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ที่บ้าน เช่น จักสาน ก็จะฟังเพลงซอจากวิทยุเช่นกัน

นอกจากอาศัยศิลปินแห่งชาติบ้านให้ความบันเทิงโดยผ่านสื่อต่าง ๆ แล้ว ในงานเทศกาลรื่นเริงตามเทศกาล เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง ปีใหม่ และงานวัด งานเหล่านี้จะมีการแสดงศิลปินแห่งชาติบ้านร่วมอยู่ด้วยเสมอ การแสดงศิลปินแห่งชาติที่มีการแสดงในงานต่าง ๆ และได้รับความนิยมในปัจจุบันคือ การแสดงซอซึงเพลงซอและละครซอ และการแสดงเพลงพื้นเมือง ในช่วงที่ท้องถิ่นมีงานชาวบ้านจะคึกคัก สนุกสนานเป็นพิเศษ มีแรงใจในการทำงานมาก ๆ ตอนกลางวันเพื่อรอรับความบันเทิงรูปแบบต่าง ๆ ในตอนค่ำ กล่าวได้ว่า ทรายใจที่ผู้คนต้องมีภาระหน้าที่ การงานต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ผู้คนก็ยังคงต้องพึ่งพาศิลปินแห่งชาติบ้านในด้านการสร้างเสริมแรงใจและผ่อนคลายความเครียด

2. ศิลปินแห่งชาติบ้านมีอิทธิพลที่ช่วยทำให้อารมณ์เก็บกด และคับข้องใจของประชาชนคลี่คลายไป ทั้งนี้เนื่องจากศิลปินแห่งชาติบ้านมักเกิดจากความคิดเพื่อฝันของมนุษย์ ซึ่งสามารถเปิดเผยความคับข้องใจและความต้องการหนีไปจากความกดดันของสังคมและวัฒนธรรม ความกดดันอาจเป็นความกดดันที่เกิดจากสัญชาตญาณ อาทิเช่น ความกดดันทางเพศ ความก้าวร้าว หรือเป็นความกดดันที่มาจากสภาพแวดล้อมภายนอก อาทิเช่น ความกดดันจากปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมืองการปกครอง เมื่อประชาชนไม่สามารถระบายความกดดันได้โดยตรง การสร้างสรรค์งานศิลปะขึ้นมาและแสดงความกดดันดังกล่าวออกมาในงานศิลปะจึง เป็นทางออกของประชาชน

ศิลปินแห่งชาติของล้านนา ค่าว เพลงขอ และเพลงพื้นเมือง ที่คณะผู้วิจัยทำการศึกษานั้น พบว่า เนื้อหาของ ค่าว เพลงขอ และเพลงพื้นเมือง ปรากฏอิทธิพลซ่อนอยู่ โดยพิจารณาจากเนื้อหาของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 ประเภท ดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว

และจากการที่ศิลปินแห่งชาติมีอิทธิพลช่วยทำให้อารมณ์เก็บกดและคับข้องใจของประชาชนคลี่คลายไปนี้ เท่ากับว่า เนื้อหาของศิลปินแห่งชาติเป็นเหมือนกระจกสะท้อนภาวะจิตใจและสภาพสังคมในขณะนั้นของผู้คนและสังคมล้านนา อารมณ์เก็บกดและคับข้องใจทำให้มนุษย์พยายามแสวงหาทางออกหรือสร้างความเพ้อฝันต่าง ๆ ขึ้นมา และความเพ้อฝันเหล่านั้นจะสามารถพบได้ในศิลปินแห่งชาติที่เป็นคติชาวบ้านประเภทหนึ่ง บัจฉยที่สร้างความกดดันให้แก่มนุษย์มี 3 บัจฉย ได้แก่ ลักษณะทางชีววิทยาของมนุษย์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เป็นไปตามสังคมและวัฒนธรรม¹

บัจฉยที่สร้างความกดดันจากลักษณะทางชีววิทยาของมนุษย์ทำให้เกิดศิลปินแห่งชาติที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความรักความใคร่ ความต้องการปรารถนาต่าง ๆ บัจฉยที่สร้างความกดดันที่มาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เป็นไปตามสังคมและวัฒนธรรม ทำให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพรรณนาความยากจน การถูกบีบคั้นจากการมีสถานะทางสังคมที่แตกต่างกัน รวมไปถึงการถูกกดดันจากจารีตประเพณีของสังคมด้วย

การแต่งค่าว เพลงขอ และเพลงพื้นเมือง รวมทั้งการฟังศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 ประเภท จึงเป็นการระบายความกดดันของศิลปิน ความกดดันที่ศิลปินระบายออกมาในศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 ประเภท เป็นความกดดันทางด้านเศรษฐกิจ เป็นส่วนใหญ่ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนาเป็นสังคมบริโภคนิยม ความเจริญด้านวัตถุที่ล้นเหลือเข้าสู่ล้านนา ทำให้สังคมล้านนาเกิดความปั่นป่วนเสียระเบียบจนทำให้เกิดความเครียดในการดำเนินชีวิตของผู้คน การระบายความกดดันจากความเครียดของการแข่งขันกันทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อสะสมวัตถุจึงเกิดขึ้นในสังคมและสะท้อนปรากฏอยู่ในศิลปินแห่งชาติ

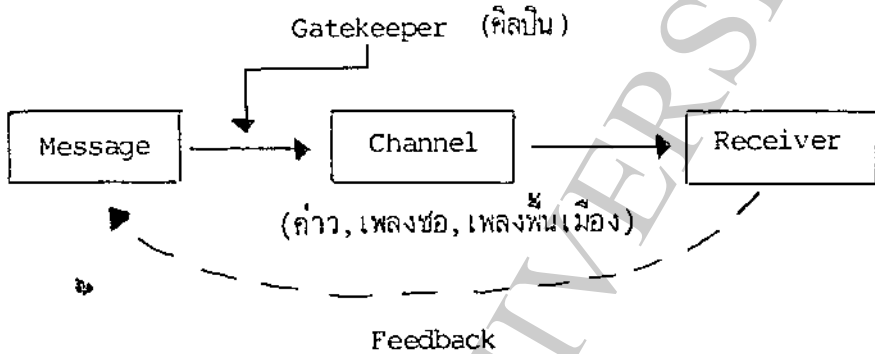
¹ เรื่องเดิม หน้า 102.

3. ศิลปินเชิงพื้นที่บ้านมีอิทธิพลที่ช่วยให้วัฒนธรรมเข้มแข็งขึ้น ศิลปินเชิงพื้นที่บ้านของล้านนาเป็นที่รวมของขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคนในสังคม เมื่อสังคมล้านนามีการเปลี่ยนแปลงโดยมีวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาในล้านนา การมีอยู่ของคำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง ทำให้คนรุ่นใหม่ของล้านนา สามารถเรียนรู้วัฒนธรรมของล้านนา โดยผ่านทางศิลปินเชิงพื้นที่บ้านทั้ง 3 ประเภท และขณะเดียวกัน ศิลปินเชิงพื้นที่บ้านก็ช่วยแพร่กระจายวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เข้ามาในสังคมให้ผู้คนได้รู้จัก และนำมาปฏิบัติ ท้ายการตระหนักถึงอิทธิพลด้านนี้ของศิลปินเชิงพื้นที่บ้าน ที่ทำให้หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ อาศัยอิทธิพลด้านนี้ในการส่งวัฒนธรรมและแพร่กระจายวัฒนธรรมใหม่ ๆ ทั้งที่เป็นแนวความคิด ความเชื่อ และวัตถุ แก่ผู้คนในสังคม เนื้อหาในคำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง ปัจจุบันจึงมีแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรณรงค์ต่อต้านการค้าประเวณี และโรคเอดส์อย่างค่อนข้างแพร่หลาย วัฒนธรรมของล้านนาทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ แต่โบราณและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาในสังคมล้านนา ได้มีการบันทึกความมีอยู่และสภาพการยอมรับของผู้คนในสังคมไว้ในศิลปินเชิง

4. ศิลปินเชิงพื้นที่บ้านมีอิทธิพลในการให้การศึกษาคูหา และควบคุมความประพฤติของคนในสังคม การให้การศึกษาคูหาและการควบคุมความประพฤติของสมาชิกสังคม โดยศิลปินเชิงพื้นที่บ้านเป็นการดำเนินอิทธิพลทางอ้อมมากกว่าทางตรง เนื้อหาของคำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง เป็นเนื้อหาที่นอกจากสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลินแล้ว เนื้อหายังสอดแทรกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของล้านนา รูปแบบความประพฤติที่เกิดจากค่านิยมต่างท้องถิ่น กระจายเข้ามาในสังคมล้านนาค่อนข้างรวดเร็ว ศิลปินเชิงพื้นที่บ้านเป็นสื่อที่ต้านกระแสของการเปลี่ยนแปลง โดยให้การศึกษแก่ผู้คนล้านนา รวมทั้งควบคุมความประพฤติโดยการชี้แนะพฤติกรรมที่ควรและไม่ควร ตามคตินิยมของล้านนาในอดีต กล่าวได้ว่า ศิลปินเชิงพื้นที่บ้านมีอิทธิพลในการสร้างความกตัญญู เพื่อให้คนในสังคมยอมรับบรรทัดฐานของสังคม ศิลปินเชิงพื้นที่บ้านจึงมีอิทธิพลชักนำความประพฤติของผู้คน

เนื่องจากสังคมยุคข่าวสารทำให้สื่อบันเทิงมีอิทธิพลสูง โดยเฉพาะต่อวัยรุ่นหนุ่มสาว ศิลปินบันเทิงบ้านเป็นตัวสื่อที่ใช้เผชิญหน้ากับศิลปินบันเทิงจากส่วนกลาง ที่กำลังมีบทบาทชักนำทัศนคติและพฤติกรรมของผู้คนอย่างมาก อิทธิพลของศิลปินบันเทิงบ้านค่าน้ำ เพลงชอ และเพลงพื้นเมือง จะมีความแข็งแกร่งและทรงอิทธิพลมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับศักยภาพของศิลปินที่จะสร้างสรรค์ผลงานออกมาสู่สังคม ตามแนวความคิดของ Wilbure Shramm ศิลปินเปรียบเสมือน Gatekeeper ที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารในสังคมทุกวันนี้ ศิลปินคือ ผู้กำหนดเนื้อหาของศิลปินบันเทิงบ้านที่จะนำเสนอแก่สังคม

อิทธิพลศิลปินบันเทิงบ้านของล้านนาขึ้นอยู่กับศิลปินจะสามารถสร้างสรรค์รูปแบบ และเนื้อหาของค่าน้ำ เพลงชอ และเพลงพื้นเมืองที่สอดคล้องกับความต้องการตามยุคสมัยของผู้ชมและผู้ฟัง นอกจากนี้ศิลปินในฐานะของ Gatekeeper มีความสำคัญในการคัดเลือกเนื้อหาของศิลปินบันเทิงที่เหมาะสม การสร้างสรรค์ศิลปินบันเทิงบ้านของศิลปินขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่

- องค์ประกอบของผู้รับสาร อาทิเช่น วัย เพศ ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ทัศนคติทางสังคม เป็นต้น
- วัฒนธรรมประเพณีของสังคมนั้น
- จริยธรรมของศิลปิน

องค์ประกอบสำคัญทั้ง 3 เป็นตัวการทำให้ศิลปินสร้างอิทธิพลของศิลปินบันเทิงบ้านให้คงอยู่ในวิถีชีวิตของคนล้านนา

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรมบ้าน

ในการอภิปรายการเปลี่ยนแปลงของถั่ว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง ที่เกิดจากการที่สังคมล้านนามีการเปลี่ยนแปลงนี้ คณะผู้วิจัยพิจารณาศิลปวัฒนธรรมบ้านอยู่ในโครงสร้างส่วนบนของสังคม ที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างส่วนล่าง อันเป็นส่วนพื้นฐานของสังคม คือระบบเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึง รูปแบบการผลิต กำลังการผลิต และความสัมพันธ์ในการผลิต โครงสร้างพื้นฐานส่วนล่างของสังคมเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบนการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างส่วนบนจึงเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างพื้นฐาน

ศิลปวัฒนธรรมบ้านล้านนาทั้งถั่ว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง เป็นสิ่งบ่งชี้และอธิบายปรากฏการณ์ทุกประเภททั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองของสังคมล้านนา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมล้านนา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิต กำลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต จึงส่งผลกระทบโดยตรงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบ เนื้อหาและกระบวนการนำเสนอของถั่ว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของล้านนา จากเศรษฐกิจหมู่บ้านพอยังชีพ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการสร้างทางรถไฟเข้าสู่เชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2459 เมื่อมีทางรถไฟ ทำให้การติดต่อค้าขายกับภาคอื่น ๆ เป็นไปได้สะดวก ชุมชนในล้านนามีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจอย่างมากใน พ.ศ. 2463 เมื่อชุมชนเริ่มผลิตข้าวเพื่อขาย การผลิตข้าวเพื่อขาย จึงให้ล้านนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของส่วนกลางและของโลก นายทุนและพ่อค้าจากภาคอื่น ๆ เริ่มเข้ามาจับจองที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และสามารถปลูกข้าวได้ ที่ดินของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนมือไปเป็นของนายทุนและพ่อค้าจากต่างถิ่น การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบเศรษฐกิจจากการผลิตพอยังชีพ กลายเป็นการผลิตเพื่อขาย เมื่อทำการผลิตเพื่อขาย กำลังการผลิตก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น เพื่อให้ผลผลิตได้ปริมาณมากในเวลาที่รวดเร็ว ความสัมพันธ์ทางการผลิต แสวงออกทางชนชั้นเศรษฐกิจที่ชัดเจนว่า สังคมล้านนาเริ่มมีเจ้าของที่ดินและชาวนาไร้ที่ดิน

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของล้านนา นับตั้งแต่ผลิตข้าวเพื่อขายใน พ.ศ. 2463 จนปัจจุบันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่อง ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ สังคมล้านนาปัจจุบันจึงเป็นสังคมเกษตรกรรมเพื่อการค้า และสังคมอุตสาหกรรม กล่าวได้ว่า โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของล้านนาเกิดการเปลี่ยนแปลง ศิลปินแห่งชาติของล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างพื้นฐานจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้วย

การพิจารณาว่าศิลปินแห่งชาติของล้านนา เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างส่วนบนของสังคมที่ต้องเปลี่ยนแปลงตามโครงสร้างพื้นฐาน ดังนั้นเมื่อรูปแบบการผลิต กำลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงปรากฏอย่างชัดเจนในศิลปินแห่งชาติของล้านนา

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาว่าศิลปะบันเทิงพื้นบ้านด้าน คำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นผลผลิตของสังคม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงต้องมีผลกระทบต่อภูมิปัญญาชาวบ้านด้วย ประเด็นที่ควรพิจารณาต่อ คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะภายนอก หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงเนื้อแท้ของสังคม การเปลี่ยนแปลงเนื้อแท้ของสังคมนี้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีผลทำให้แบบแผน หรือวิถีความสัมพันธ์ของคนในสังคมต้องเปลี่ยนแปลงด้วย ซึ่งแบบแผนหรือวิถีความสัมพันธ์ของคนนี้ เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมของคน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ มีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนหรือวิถีความสัมพันธ์ดังกล่าว

แบบแผนความสัมพันธ์ของคนในสังคมล้านนา คล้ายกับแบบแผนความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานของคนไทยทั่วไปคือ

ครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่มั่นคงที่สุดของสังคมไทย ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานของคนในสังคม การเป็นสมาชิกครอบครัวเดียวกัน ถือว่าเป็นคนที่มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด ไม่ว่า การเป็นสมาชิกครอบครัวเดียวกันจะเป็นไปคามสายโลหิตหรือด้วยการแต่งงานก็ตาม

และจากความสัมพันธ์พื้นฐานของสมาชิกในครอบครัวเดียวกันยังได้มีการขยายขอบเขตของความสัมพันธ์กว้างขวางออกไปสู่ระบบเครือญาติ อันทำให้แควดวงของความสนิทสนมคุ้นเคยกันและที่สำคัญคือ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในสังคมกว้างขวางออกไปเรื่อย ๆ จากความสัมพันธ์เฉพาะสมาชิกในครอบครัวเดียวกันและขยายออกไปสู่ระบบเครือญาติ เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ของคนในสังคมล้านนาที่กลายเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์และการติดต่อกันของคนในสังคมทุกด้าน ทั้งด้านการปกครอง ศาสนา การศึกษา และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

แบบแผนความสัมพันธ์ของคนในล้านนา ที่สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติ คือแนวคิดเรื่อง "พวก" คนในล้านนาสามารถสร้างความสัมพันธ์กันได้ด้วยอาศัยกรอบแนวคิดของคำว่า "พวก" ฐานของความสัมพันธ์แบบ "พวก" นี้ ขยายออกจากพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบครอบครัวและเครือญาติ ความเป็นพวกอาจเกิดจากการร่วมกันใน สถาบันการศึกษาเดียวกัน มาจากท้องถิ่นเดียวกัน

นับถือศาสนาเดียวกัน มาจากกลุ่มเชื้อชาติเดียวกัน เป็นต้น การเป็นพวกเดียวกันจึงเป็นการกำหนด
แบบแผนและแควงของบุคคลในสังคม บุคคลที่เป็นพวกเดียวกัน จะให้ความช่วยเหลือและมีความผูกพัน
ใกล้ชิดสนิทสนมกัน "พวก" จึงเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญในสังคมล้านนา

นอกจากแบบแผนความสัมพันธ์ทั้ง 2 แบบแล้ว สังคมล้านนายังมีแบบแผนความสัมพันธ์
ของบุคคลในสังคมที่คล้ายกับแบบแผนความสัมพันธ์ของคนไทยทั่วไป อีกแบบแผนหนึ่งคือ ความสัมพันธ์
แบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วย สาระสำคัญคือ

- เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ที่เกิดจากความจำเป็นที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมที่อาจมีสภาพเท่าเทียมหรือสถานภาพแตกต่างกัน
- เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ที่ผู้พึ่งพาอาศัยกันนั้นต่างได้รับผลประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย
- เป็นแบบแผนของความสัมพันธ์ที่ทำให้กลุ่มคนของสังคมมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน¹

กล่าวได้ว่า แบบแผนความสัมพันธ์ของคนในสังคมทั้ง 3 แบบ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม
ของคนในสังคมล้านนา และเมื่อพิจารณาแบบแผนความสัมพันธ์ดังกล่าวแล้ว พบว่าสังคมล้านนายังปัจจุบัน
ยังคงมีพื้นฐานของแบบแผนความสัมพันธ์ที่กำหนดพฤติกรรมของคน ทั้ง 3 แบบแผนอยู่ เมื่อแบบแผน
ความสัมพันธ์ที่กำหนดพฤติกรรมยังคงอยู่ในลักษณะเดิม มีผลทำให้สังคมและวัฒนธรรมของล้านนาที่แท้
จริงยังมีลักษณะคงเดิมอยู่ เช่นกัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจไปก็ตาม

ศิลปบันเทิงพื้นบ้านของล้านนาค้น คำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง เป็นการตบผลึก
ของความรู้ความเข้าใจที่สะสมจากประสบการณ์ของสังคมและสะท้อนปรัชญาพื้นฐานของสังคม ทำให้
สามารถชี้ลักษณะเฉพาะของสังคมได้² ที่กล่าวมานั้นคือ การแสดงว่าศิลปบันเทิงทั้ง 3 มีลักษณะเป็น
ภูมิปัญญาชาวบ้าน ชาวบ้านล้านนาใช้จารึกและเรียบเรียงเหตุการณ์ ปรัชญาการร่ว รวมทั้งปัญหาของ
สังคมล้านนาลงไปไว้ในเนื้อหาของคำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง

---

¹วิทยา สุจริตนารักษ์. ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการเมืองการปกครอง. (กรุงเทพฯ:
ภูมิปัญญาไทย สถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 117 - 132.

² เรื่องเดิม หน้า 118

จากการศึกษาของคณะผู้วิจัย ดังที่กล่าวแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับล้านนา โดยเฉพาะเชียงใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผิวเผิน ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่หยั่งรากลึกลงไปถึงพื้นฐานความสัมพันธ์ของคนในสังคม ผู้คนในล้านนายังมีครอบครัวและเครือญาติเป็นศูนย์กลางของชีวิต มีการยึด "พวก" หรือมีคำเรียกเฉพาะคือ ความเป็น "หมู่เฮา" อย่างเหนียวแน่น และท้ายสุดยังมีการช่วยเหลือจุนเจือ เอื้อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ตามระบบอุปถัมภ์ด้วยเหตุนี้ คำว่า เพลงขอ และเพลงพนเมือง จึงสะท้อนสถานการณ์ของความสัมพันธ์นี้อย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ทำให้เกิดการนำเอาวัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งสื่อไฟฟ้าที่ทันสมัยมาใช้ วัสดุอุปกรณ์เหล่านั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กระบวนการนำเสนอของศิลปินเทิง แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและเนื้อหาของศิลปินเทิง

